

El sociòleg davant del mirall

Jordi Busquet

Hay muchos intelectuales que ponen el mundo en tela de juicio, pero son muy pocos los que ponen en tela de juicio el mundo intelectual.

Pierre Bourdieu

“Aquest llibre no és una autobiografia.” Aquest és el subtítol de la versió francesa *Autoanálisis de un sociólogo*¹ el llibre de Pierre Bourdieu que posa de manifest la incomoditat de l'autor davant del gènere de la biografia. Pierre Bourdieu renega d'aquest gènere literari que considera massa condescendent i sospitos (rebutja tot allò que està associat a la “il·lusió biogràfica”)² i planteja un exercici *sui generis* d'introspecció sociològica.

Esquisse pour une auto-analyse és el darrer llibre de Bourdieu, i, tot i que és fruit d'una profunda i dilatada meditació, el va redactar en poc temps (entre els mesos d'octubre i desembre de

¹ Traducció de Thomas Kauf. Barcelona: Anagrama, 2006 (ed. original: *Esquisse pour une auto-analyse*. Paris: Raisons d'agir, 2002).

² BOURDIEU, Pierre. “L'illusion biographique”. *Actes de la recherche en sciences sociales*, núm. 62-63 (1986), p. 69-72.

2001), pocs dies abans de la seva mort (Bourdieu va morir a París el 23 de gener de 2002 a l'edat de setanta-un anys). Fa la sensació, en llegir-lo (com en llegir d'altres textos de l'autor), que és un text de batalla, inacabat, però alhora un testimoni impagable que ens ajuda a desxifrar alguns dels misteris que amaguen l'obra i la vida de l'autor de *La distinció* (1979).

Els que ens hem deixat seduir i atrapar per l'enigmàtica obra de Bourdieu, els que ens hem barallat amb la seva prosa (sovint feixuga i críptica), hauríem agraït poder disposar, des d'un primer moment, d'un treball així, que servís de guia de ruta per trobar algunes claus d'interpretació i una solució més senzilla als seus "jeroglífics".

Ara tenim a les mans la seva (anti)autobiografia, però no podem oblidar que Bourdieu ens ha deixat un llegat extraordinari de més quaranta llibres (alguns escrits en col·laboració), multitud d'articles, entrevistes i conferències. Malgrat l'amplitud temàtica (i la multitud de registres utilitzats), sorprèn la insistència en una sèrie de temes, argumentacions i intuïcions fonamentals que es repeteixen (de forma gairebé obsessiva), i que constitueixen la clau de volta d'una obra "molt personal", caracteritzada per un afany sistematitzador. Com assenyala Loïc J. D. Wacquant en unes de les millors presentacions de l'obra de Bourdieu: "El treball de Bourdieu és en perpetu moviment, ja que l'autor hi

retorna i revisa permanentment el mateix nucli d'interrogants, objectes i localitzacions empíriques, a mesura que el seu mode de pensament recurrent i en espiral es desplega a través del temps i l'espai analític".³

En tot el treball de Bourdieu destaca el fet de tractar temes que fan constant referència a la seva trajectòria vital i al seu estatus acadèmic, i, alhora, paradoxalment, manté una actitud de pudor i hermetisme respecte als seus orígens i la seva situació vital concreta. Estem parlant d'una vida difícil i d'un passat molt dur, i, sovint, com pot comprovar el lector, dolorós. És significatiu que fins i tot en aquesta mena de (anti)autobiografia que va escriure contra rellotge (quan un càncer fulminant l'assetjava) deixi per al final la descripció d'alguns detalls de les seves vicissituds personals i especialment dels seus orígens familiars a Denguin (un petit poblet del Pirineu francès) i, d'una manera especial, la figura tràgica del seu pare.

EL DESIG DE VIURE TOTES LES VIDES

La trajectòria de Bourdieu es caracteritza per una curiositat insaciada lligada a una vitalitat extraordinària i una capacitat de treball malaltissa: "Sin duda, es la afición a 'vivir todas las vidas', de la que habla Flaubert, y a aprovechar todas las oportunidades de penetrar en la aventura que constituye cada vez el descubrimiento de ambientes nuevos (o,

³ BOURDIEU, P.; WACQUANT, L. *Per a una sociologia reflexiva*, Barcelona: Herder, 1994, p. 15.

lisa y llanamente, la excitación de iniciar una nueva investigación) lo que, unido al rechazo de la definición cientifista de la sociología, me ha llevado a interesarme por los mundos sociales más diversos”.⁴

L’interès de Bourdieu l’empenyia a anar més enllà del camp específic de la sociologia. De fet Bourdieu va conservar (gairebé intacta) la seva vocació i la seva aptitud filosòfica, i, prova d’això, expressa els seus temors davant la divisió del treball científic característic de la sociologia moderna. Aquesta actitud d’obertura comportava posar en qüestió les fronteres convencionals que separen les actuals disciplines de coneixement social. A cavall entre la filosofia, la història, la sociologia i l’antropologia, Bourdieu menystenien les fronteres (arbitràries) que separen les distintes disciplines de coneixement. Empès per una passió intel·lectual sorprenent i, sovint, desmesurada, el sociòleg francès “advocava per una ciència social unificada”, capaç de trencar les fronteres convencionals que separen aquestes especialitats. Això comportava, naturalment, cert perill de dispersió: “Pero esta dispersión era también una manera —un poco extraña, sin duda— de trabajar para reunificar una ciencia social ficticiamente fragmentada y de rechazar en la práctica la especialización que, impuesta por el modelo de las ciencias más avanzadas, me parecía del todo prematura en el caso de una ciencia que estaba en sus inicios”.⁵

Bourdieu va viure un itinerari intel·lectual intens i tortuós. Ell mateix es declarà un “trànsfuga”, com si s’hagués passat la vida fugint de si mateix i, especialment, escapant dels seus mateixos orígens culturals (sense poder escapar-ne mai del tot). Bourdieu abandonà la seva orientació filosòfica inicial per consagrar-se amb cos i anima a l’antropologia, que li permet fer una obra “fonamental” sobre la societat algeriana en plena guerra de la independència. Mes endavant va renegar de l’antropologia per abraçar la sociologia, però sense renunciar a les potents eines conceptuals que li van procurar l’estudi de la filosofia i el valuós bagatge metodològic adquirit fent el treball etnològic.

PER UNA SOCIOLOGIA REFLEXIVA

223

Estem presentant aquest treball pòstum, però en realitat tota l’obra de Bourdieu es podria considerar també com una mena de “socioanàlisi” que gira, a voltes de forma obsessiva, a l’entorn dels temes que l’han preocupat i l’han afectat de forma més punyent durant tota la vida. Efectivament, hi ha una continuïtat entre temes de què tracta i els que l’afectaven més directament, i un compromís amb aquests mateixos temes. Per exemple, l’estudi del celibat en la regió de la qual és originari, el Bearn (que reprèn en diferents moments de la seva vida), dura més de trenta anys.

⁴ BOURDIEU, P. *Autoanálisis de un sociólogo*, p. 94.

⁵ *Ibid.*, p. 96.

També els primers estudis —fets els anys seixanta conjuntament amb Jean-Claude Passeron—, en els quals analitza el sistema educatiu i la reproducció de les desigualtats socials a França, li permeten reflexionar sobre els processos d'aculturació i d'estranyament cultural que pateixen els “estudiants superdotats” que provenen de províncies i trenquen amb els seus orígens. A *La misère du monde* (1993), Bourdieu analitza el dolor i el patiment que provoquen les diverses formes d'exploació, dominació i exclusió social contemporànies (en aquest cas podem esmentar la figura del seu pare, humil funcionari de correus, treballador incansable, que —com ens confessa l'autor en aquest llibre— va viure de mala manera a Denguin (un poblet perdut de l'Occitània francesa).

224

Bourdieu reconeix que la seva vida i la seva obra estan profundament marcadades per un neguit personal que l'acompanya fins al final dels seus dies: la tensió constant entre un origen social provincià i molt humil i un èxit esclatant (no sempre ben admès i assimilat) en el món acadèmic. Aquest neguit permanent s'han revelat, en Bourdieu, com una font constant de reflexió: “[...] el hecho de la coincidencia contradictoria de la admisión en la aristocracia escolar y el origen popular y provinciano (particularmente provinciano) ha sido el origen de la constitución de un *habitus escindido*, generador de todo tipo de contradicciones y tensiones”.⁶

Hem de partir de la base que tota forma de coneixement, i també el saber sociològic, està condicionada per unes circumstàncies històriques i socials determinades. El sociòleg, doncs, no pot defugir les seves circumstàncies. Bourdieu s'aplica la seva pròpia medicina. Tot i ser un personatge extraordinàriament segur es mostra impecable i poc condescendent amb si mateix i s'aplica ell mateix (sense concessions) els instruments teòrics i metodològics de la sociologia del coneixement. És a dir, Bourdieu es pren a si mateix com a objecte d'estudi. Sense rancúnies i sense autocomplaença.

“He ido descubriendo poco a poco, sobre todo, quizás, a través de la mirada de los demás, las particularidades de mi *habitus* que, como una determinada propensión al orgullo y a la ostentación masculinas, una afición camorrista comprobada, simulada las más de las veces, una tendencia a la indignación ‘por poca cosa’, me parecen hoy relacionadas con las particularidades culturales de mi región de origen que he percibido y comprendido mejor por analogía con lo que leía a propósito del ‘temperamento’ de las minorías culturales o lingüísticas, como los irlandeses. En efecto, sólo muy lentamente he ido comprendiendo que si algunas de mis reacciones más banales solían ser mal interpretadas, podía deberse a que la forma —el tono, la voz, los gestos, la mímica, etc.— en que las expresaba a veces, amalgama de timidez agresiva y de brutalidad enfurruñada...”⁷

⁶ BOURDIEU, P. *El oficio de científico. Ciencia de la ciencia y reflexividad*. Barcelona: Anagrama, 2003, p. 190.

⁷ BOURDIEU, P. *Autoanálisis de un sociólogo*, p. 123-124.

CONTRA EL MODEL ESCOLÀSTIC

Bourdieu lluita contra la idea de la distància crítica de l'“intellectual independent” que s'imagina lliure de tota determinació social. Justament en aquest autoanàlisi es mostra completament escèptic amb la “teoria pura”. Bourdieu critica sense pietat la figura de l'“intel·lectual total”, encarnada magistralment, a la França dels anys seixanta i setanta, per la figura de Jean-Paul Sartre: “El intelectual total, cuya figura acababa de inventar y de imponer Sartre, estaba solicitado por una enseñanza que ofrecía un amplio abanico de disciplinas (filosofía, literatura, historia, lenguas clásicas y modernas) y que estimulaba, a través del aprendizaje de la ‘disertación’ [...], piedra angular de todo el dispositivo, una seguridad en uno mismo rayana a menudo en la inconsciencia de la ignorancia triunfante.”⁸ “Lo que menos me gustaba de Sartre era todo lo que lo ha convertido no sólo en el ‘intelectual total’, sino en el intelectual ideal, en la figura ejemplar del intelectual, y, muy particularmente, su contribución sin parangón a la mitología del intelectual libre, que le ha hecho merecedor del agradecimiento eterno de todos los intelectuales.”⁹

Hi ha molts intel·lectuals que posen el món actual en qüestió, però molt pocs tenen el coratge de començar posant en qüestió el seu paper social. Bourdieu ha fet algunes de les contri-

bucions més decisives a la sociologia del coneixement. L'investigador francès té una manera particular d'entendre la teoria i un determinat estil de treball científic que es contraposa obertament al tarannà teoricista i esteticista de bona part de la intel·lectualitat francesa del seu temps. En aquest sentit les seves crítiques s'adrecen directament al que anomena “el model escolàstic”: “La característica más importante y también la más invisible, del universo filosófico de este lugar, y de este momento —y tal vez, asimismo, de todos los tiempos y de todos los países— estriba, sin duda, en el aislamiento escolástico [...] muestra una de sus formas más ejemplares en el mundo cerrado, aislado, alejado de las vicisitudes del mundo real, en el que se ha formado, alrededor de los años cincuenta, la mayor parte de los filósofos franceses”.¹⁰

També es revela contra el menyspreu i el “desprestigi” que pateix la sociologia en un món intel·lectual francès dominat (i asfixiat) per la filosofia. Amb el seu testimoni i la seva manera de fer “ciència” expressa el seu orgull i la defensa d'uns orígens humils. L'autor de *Le métier de sociologue* (escrit conjuntament amb J. C. Passeron i Chaberon, 1976) expressa una clara preferència per una recerca basada en una actitud ascètica de treball constant i minuciós, molt atent als detalls i les incidències de la recerca

⁸ *Ibid.*, p. 21.

⁹ *Ibid.*, p. 40.

¹⁰ *Ibid.*, p. 23.

empírica: “Así, en el polo opuesto de la retórica de la importancia mediante el cual se señala la altura filosófica, me las ingeníé para dejar las contribuciones teóricas más importantes en los incisos o en las notas o para introducir mis preocupaciones más abstractas en análisis hiperempíricos de objetos socialmente secundarios, políticamente insignificantes e intelectualmente despreciados [...] Pienso en el hecho de consagrar grandes ambiciones teóricas a objetos empíricos a menudo a primera vista triviales [...] o, más generalmente, en una manera a la vez ambiciosa y ‘modesta’ de hacer ciencia. Puede que en este caso el hecho de proceder de las ‘clases’ que algunos suelen llamar ‘modestas’ proporcione unas virtudes que no se aprenden en los manuales de metodología: la ausencia

absoluta de cualquier tipo de desdén por las minucias de lo empírico, la atención a los objetos humildes [...]”.¹¹

Malgrat el seu èxit acadèmic indiscutible, Bourdieu defuig la notorietat i es mostra recelós i refractari a tota mena de reconeixements socials. Segurament això ha estat un avantatge, atès que mai es va deixar temptar pels honors fàcils, sempre es va estimar més centrar-se en les seves dèries i es va mantenir fidel, fins al final, a una manera ser de ser i una manera molt personal d’entendre el treball científic. Tot plegat fa que ens trobem davant d’un personatge controvertit, esquerp i molt singular, que, d’alguna manera, defuig l’èxit social. Segurament l’èxit social i acadèmic l’allunyava tràgicament del seus orígens i el distreien de la seva vocació més pregona.

---

¹¹ *Ibid.*, p. 142